

Kirkkohallituksen yleiskirje nro 12/2014

10.4.2014

VAPAAEHTOISTEN RIKOSTAUSTAN SELVITTÄMINEN

Eduskunta on hyväksynyt lain lasten kanssa toimivien vapaaehtoisten rikostaustan selvittämisestä (148/2014) joka tulee voimaan 1.5.2014. Laki löytyy säädöstietopankista osoitteesta:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20140148>. Lain tavoitteista ja soveltamisesta saa lisäksi tietoa lakia koskevasta hallituksen esityksestä.

Lain tarkoituksena on suojella alaikäisten henkilökohtaista koskemattomuutta ja siten edistää ja turvata alaikäisten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia. Tarkoituksena on osaltaan turvata lapsen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista sekä suojella lasta seksuaaliselta hyväksikäytöltä ja riistolta. Tavoitteena on myös kunnioittaa vapaaehtoistoimintaan osallistuvien henkilöiden yksityisyyttä ja henkilötietojen suojaa.

Vapaaehtoistävän järjestämisen ensisijaiset toimenpiteet

Laissa säädetään ennaltaehkäisevistä keinoista lasten suojaamiseksi. Laki edellyttää, että vapaaehtoistävän järjestäjä luo toimintaansa koskevia ohjeita tai menettelytapoja, jotka ovat tarpeellisia lain tarkoituksen toteuttamiseksi. Lisäksi on arvioitava ne vapaaehtoistävät, joihin valittavien vapaaehtoisten rikostausta on tarkoitus selvittää.

Vapaaehtoistävien järjestäjillä tulisi olla kokonaissuunnitelma erilaisista keinoista alaikäisten suojaamiseksi. Esimerkiksi useamman aikuisen läsnäolo jo estää tavallisesti tehokkaasti lapsiin kohdistuvan seksuaalisen hyväksikäytön tai muun kaltoin kohtelun. Muita menettelytapoja alaikäisten henkilökohtaisen turvallisuuden suojaamiseksi voivat olla esimerkiksi lasten tietoisuuden lisääminen omista oikeuksistaan sekä siitä, miten he voivat menetellä, jos he kohtaavat seksuaalista häirintää tai muuta epäasiallista kohtelua. Myös erilaiset menettelyjä koskevat ohjeet ja toimintamallit tukevat alaikäisten turvallista osallistumista toimintaan.

Lisäksi vapaaehtoistävien järjestäjän olisi arvioitava ne vapaaehtoistävät, joihin valittavien vapaaehtoisten rikostausta on tarkoitus selvittää. Arvioinnin tekeminen olisi osa kokonaistoimia alaikäisten henkilökohtaisen koskemattomuuden turvaamiseksi. Tarkoituksena on, että vapaaehtoistävien järjestäjät arvioisivat yleisellä tasolla sitä, minkälaisissa tehtävissä toimivien vapaaehtoisten rikostaustat tulisi selvittää. Rikosrekisteriotteen pyytämisen tulisi liittyä nimenomaan vapaaehtoisen hoitamaan tehtävään, ei niinkään yksittäisten vapaaehtoisten henkilöön liittyviin syihin.

Laissa säädetty ensisijainen ohjeistus- ja arviointivelvoite liittyy otteiden hakemisen edellytyksiin. Vapaaehtoistävän järjestäjän tulisi antaa selvitys näistä toimista hakemusta tehdessään.

Milloin vapaaehtosityöntekijän rikostausta voidaan selvittää?

Lain mukaan vapaaehtoistoiminnan järjestäjällä on oikeus, mutta ei velvollisuutta pyytää Oikeusrekisterikeskukselta rikosrekisterilaissa tarkoitettu rikosrekisteriote vapaaehtoisesta. Vapaaehtoistoiminnan luonteen vuoksi rikostaustatoteen pyytäminen on vapaaehtoistoiminnan järjestäjälle vapaaehtoista.

Oikeus pyytää rikosrekisteriote vapaaehtoisesta on silloin, jos vapaaehtoistehtävän järjestäjä on antamassa vapaaehtoiselle tehtävän, johon kuuluu:

- 1) säännöllisesti ja olennaisesti alaikäisen opetusta, ohjausta, hoitoa, huolenpitoa tai muuta yhdessäoloa alaikäisen kanssa;
- 2) henkilökohtainen vuorovaikutus alaikäisen kanssa; ja
- 3) tehtävän hoitaminen yksin tai sellaisissa olosuhteissa, joissa alaikäisen henkilökohtaista koskemattomuutta ei tämän lain 4 §:ssä tarkoitetuista toimista huolimatta voida kohtuudella turvata.

Kaikkien kolmen edellytyksen pitää täytyä, jotta lakia voisi soveltaa. Säännöllisellä tarkoitettaisiin sitä, ettei tehtävän hoitaminen ole satunnaista, vaan tehtävää hoidettaisiin tiettyinä toistuvina ajankohtina. Tehtävää hoidetaan esimerkiksi viikoittain tietyn tuntimäärän ajan tai kuukausittain joinakin tiettyinä päivinä. Säännöllisenä voitaisiin pitää tehtävän hoitamista esimerkiksi tietyn lyhyehkönkin ajanjakson, kuten kesäkauden ajan. Olennaisuudella tarkoitettaisiin puolestaan sitä, että tehtävän hoitamiseen liittyy keskeisesti alaikäisen opetusta, ohjausta, hoitoa, huolenpitoa, tai muuta yhdessäoloa alaikäisen kanssa. (Esimerkiksi alaikäisille tarkoitettujen kerhien ohjaajana toimiminen.) Lisäksi edellytetään, että tehtävässä alaikäisen ja vapaaehtoisen välille syntyy todellinen henkilökohtainen vuorovaikutussuhde. Lain perustelujen mukaan henkilökohtaista vuorovaikutusta ei voida katsoa syntyvän silloin, kun vapaaehtoinen vaikkapa kiertää eri kouluissa luennoimassa suurelle määrälle lapsia. Toisaalta henkilökohtainen vuorovaikutus voi syntyä esimerkiksi erilaisissa sähköisen median palveluissa.

Lisäksi rikosrekisteriote voidaan pyytää, kun henkilöä valitaan sellaiseen koulutukseen tai valmennukseen, joka on edellytyksenä edellä tarkoitettujen tehtävien hoitamiseksi.

Lain tarkoituksena on ennen kaikkea mahdollistaa lasten kanssa toimivien aikuisten rikostaustojen selvittäminen. Laki mahdollistaa rikostaustaotteen pyytämisen myös alaikäisistä vapaaehtoisista, esimerkiksi kun nuori toimii lain tarkoittamissa tehtävissä seurakuntien järjestämällä leireillä leiriavustajina. On kuitenkin harvinaista, että alaikäisillä ylipäätään on sellaisia tuomioita, jotka rikostaustaotteelta ilmenevät. Lisäksi tulee ottaa huomioon, että alle 15-vuotiailla ei voi olla rikosrekisteritietoja, joten rikostaustaotteen pyytäminen heistä ei voi käytännössä tulla kyseeseen.

Vapaaehtoistehtävän järjestäjän on hakiessaan vapaaehtoisia laissa tarkoitettuihin tehtäviin ilmoitettava, että vapaaehtoisesta on tarkoitus pyytää rikosrekisterilain 6 a §:ssä tarkoitettu rikosrekisteriote.

Rikosrekisteriotteen hakeminen

Rikosrekisteriotetta on haettava kirjallisesti Oikeusrekisterikeskukselta. Hakemuksessa on oltava tai siihen on liitettävä vapaaehtoisen kirjallinen suostumus rikosrekisteriotteen pyytämiseen.

Kirjallisesta suostumuksesta tulee käydä ilmi, että vapaaehtoinen on ennen suostumuksen antamista saanut tiedon rikosrekisteriotteen tarkoituksesta ja sen käytöstä, rikosrekisterioteeseen merkittävistä tiedoista ja siihen liittyvästä tietojenkäsittelystä sekä vapaaehtoistehtävän järjestäjän velvollisuudesta luovuttaa ote vapaaehtoiselle. Tarkoitus varmistaa se, että vapaaehtoinen on saanut riittävästi tietoa menettelystä ennen suostumuksensa antamista. Vapaaehtoistehtävän järjestäjän on suostumusta pyytäessään selvennettävä vapaaehtoiselle otteen hakemisen tarkoitusta ja otteen käsittelyyn liittyviä kysymyksiä joko kirjallisesti tai suullisesti. Suostumusasiakirjasta tulee kuitenkin ilmetä, että vapaaehtoinen on saanut näistä seikoista tiedon.

Rikosrekisteriotetta koskevasta hakemuksen tulee vapaaehtoistehtävän järjestäjän yhteystietojen ja vapaaehtoisen yksilöintitietojen lisäksi sisältää tiedot siitä tehtävästä, jota vapaaehtoisen on tarkoitus hoitaa sekä sellainen kuvaus tehtävästä, joka on tarpeen otteen antamisen edellytyksiä harkittaessa. Hakemuksessa tulee olla myös tiedot vapaaehtoistehtävän järjestäjän edellä kuvatuista vapaaehtoistehtävän järjestämisen ensisijaiset toimenpiteistä ja niiden hyväksymisestä.

Jos vapaaehtoiselle on jo hallussaan lain tarkoittama rikosrekisteriote vapaaehtoistehävän järjestäjä voi pyytää vapaaehtoista esittämään ote nähtäväksi edellyttäen, että lain mukaiset edellytykset täyttyvät ja vapaaehtoinen on antanut ilmoituksen, josta käy ilmi, että vapaaehtoinen on saanut tiedon rikosrekisteriotteen tarkoituksesta ja sen käytöstä, rikosrekisteriotteeseen merkittävistä tiedoista ja siihen liittyvästä tietojenkäsittelystä.

Rikosrekisteriotteen käsittely ja vaitiolovelvollisuus

Vapaaehtoistehävän järjestäjä, joka on saanut rikosrekisteriotteen nähtäväksi, ei saa ottaa siitä jäljennöstä. Rikosrekisteriotteen sisältöä ei myöskään saa kirjata ylös. Vapaaehtoisen henkilötietoihin voidaan ainoastaan tehdä merkinnät rikosrekisteriotteen tarkistamisesta ja otteen tunnistetiedoista eli lähinnä otteeseen merkitystä henkilön täydellistä nimestä ja päiväyksestä.

Vapaaehtoistehävän järjestäjän on viipymättä asian tultua käsitellyksi luovutettava rikosrekisteriote vapaaehtoiselle, jota se koskee. Asiakirjaa ei siis tule arkistoida seurakunnan tai seurakuntayhtymän arkistoon.

Rikosrekisteriotteesta ilmeneviä tietoja ei saisi ilmaista muille kuin sellaisille henkilöille, jotka välttämättä tarvitsevat niitä tehdessään päätöstä siitä, annetaanko henkilölle lain soveltamisalaan kuuluvia tehtäviä. Vaitiolovelvollisuuden piiriin kuuluvaa tietoa ei saisi paljastaa sivullisille senkään jälkeen, kun henkilö ei enää hoida sitä tehtävää, jossa hän on tiedon saanut. Laissa on säännökset myös tämän vaitiolovelvollisuuden rikkomisesta aiheutuvaista seuraamuksista.

Esimerkkejä lain soveltamisesta

1. Kerhonohjaajat

15 – 18 vuotiaiden osalta kaksi ensimmäistä edellytystä täyttyvät: Ryhmän ohjaus on säännöllistä toimintaa, joka pitää sisällään henkilökohtaista vuorovaikutusta lapsen kanssa. Aikaisemman ohjeistuksen mukaan alle 18-vuotiaiden ei pitäisi ohjata yksin, vaan pareittain, aikuisen tuen oltavissa saatavilla. Tällöin kolmas edellytys ei täyty eikä rikostaustan selvitykselle ole edellytyksiä. Täysi-ikäisen, yksin ryhmää ohjaavan aikuisen kohdalla täyttyvät lain kolme edellytystä, jolloin rikostaustan selvittäminen on mahdollista, jos niin harkitaan.

Satunnaisesti esimerkiksi leirillä tai kerhoretkellä toimivan vapaaehtoisen kohdalla myöskään ensimmäinen edellytys (toiminnan säännöllisyys) ei täyty, vaikka muut täyttyisivät. Yksin kerhotoimintaa pitävän täysikäisen kohdalla edellytyksen täytyvät.

2. Pyhäkoulunopettajat

Kaikki kolme edellytystä toteutuvat, jos henkilö toimii yksin lapsiryhmän kanssa.

3. Isoistoiminta seurakunnissa

Toiminnassa ei yleensä ole sellaisia tilanteita, joissa isonen toimisi yksin ryhmän kanssa. Tähän kannattaa kiinnittää rakenteellisesti huomiota, kun toimintaa suunnitellaan. Tarvetta rikostaustan selvittämiseen ei synny.

4. Partioryhmänohjaajat

Jos toiminnan järjestäjä on lippukunta, joka on rekisteröitynyt yhdistys, noudatetaan Suomen partiolaisten ohjeita ja rikostaustan selvittää tarvittaessa lippukuntaa. Jos toiminnan järjestäjä on seurakunta, noudatetaan seurakunnan ohjeistusta, joka on sama kuin kerhonohjaajien kohdalla (esimerkki 1). Jos kyseessä on ei-rekisteröitynyt lippukunta, jonka toiminnasta seurakunta vastaa, on viisainta noudattaa seurakunnan ohjeistusta.

KIRKKOHALLITUS

Jukka Keskitalo

Pekka Huokuna

ISSN 1797-0326